

СОЦІАЛЬНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ПОЛІТИКУ ЯК ПОКАЗНИК ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

Стаття присвячена аналізу особливостей політичних уявлень сучасної молоді. Наводяться результати авторського емпіричного дослідження зі сприйняття таких понять, як „політика”, „державна влада”, „Україна”.

Постановка проблеми. Демократичний розвиток Української держави потребує відповідального ставлення громадян до суспільно-політичного процесу, а також їх активної взаємодії з політичною системою. Адже тільки за таких умов можливе подолання кризових явищ у суспільстві, стабілізація суспільно-політичного життя. У зв'язку з цим особливої уваги заслуговує процес політичної соціалізації, у ході якого формуються політичні орієнтації суб'єктів політики, які й визначають їх політичну поведінку.

У науковій літературі не існує єдиного визначення поняття „політична соціалізація”. Найчастіше під політичною соціалізацією розуміють процес включення індивіда в політичну систему суспільства, в результаті якого він засвоює політичний досвід цієї системи й адаптується до неї [6; 7]. У ході цього процесу відбувається формування уявлень про політичний світ і про власні права в ньому; прилучення до певної системи політичних ідей, норм і цінностей; засвоєння соціальних і політичних ролей; знаходження власного політичного „Я” й прийняття відповідної політичної позиції [2; 3; 4; 5; 6; 7]. На думку Л.Я.Гозман, М.М.Москаленко, О.Б.Шестопаля центральним моментом політичної соціалізації є виникнення адекватних уявлень про владу й владні відносини. Наслідком цього процесу є зрілий громадянин, здатний здійснювати політичний вибір й нести за нього відповідальність [1; 6].

Таким чином, на індивідуальному рівні політична соціалізація ґрунтується на інтеріоризації основних політико-культурних компонентів у

внутрішню структуру особистості. Особливо сприятливим для цього процесу є юнацький вік та період молодості, коли розширюється вплив соціальних факторів на політичний розвиток індивіда, з'являється можливість особистісної участі в політичній діяльності. Засвоений соціально-політичний досвід відображається в свідомості, насамперед, у формі політичних уявлень. Тому **метою** даного дослідження стало виявлення політичних уявлень молоді як показника засвоєного соціально-політичного досвіду. **Об'єкт** дослідження – соціальні уявлення, **предмет** – особливості соціальних уявлень про політику, державну владу, Україну.

Методика та організація дослідження. Перспективним напрямком вивчення свідомості особистості є використання якісних, насамперед, проєктивних методів дослідження, які дозволяють передати без викривлень природну мову респондентів, розкрити суб'єктивне значення для них того або іншого явища. Тому для дослідження політичних уявлень молоді була використана методика спрямованих асоціацій (стимульні слова – „політика”, „державна влада”, „Україна”). Слід зазначити, що застосування даної методики є частиною комплексного дослідження соціально-політичних уявлень молоді за допомогою методу фокус-груп, яке здійснювалося протягом 2006-2007 років.

У дослідженні взяли участь студенти Педагогічного ліцею, Чернігівського державного педагогічного університету, Чернігівського державного технологічного університету, а також молодь, що працює у державних установах і приватних організаціях міста. Загальна кількість учасників дослідження - 50 осіб віком від 15 до 31 року (з них 24 чоловіки і 26 жінок). Обробка результатів дослідження полягала у виокремленні основних категорій, які респонденти використовують для опису політики, державної влади й України (частотний аналіз з подальшим виділенням загальних категорій).

Результати дослідження. Слово *політика* найчастіше асоціювалося у респондентів з „владою” (9,8%), „брудом” (9,8%), „президентом” (7,3%), „парламентом” (4,9%), „виборами” (4,9%). Найбільш згадуваними асоціаціями з

поняттям *державна влада* були „влада” (5,3%), „гроші” (5,3%), „обман” (5,3%). Слово *Україна* у більшості досліджуваних ототожнювалося з „Батьківщиною” (8,5%).

Аналіз повного списку асоціацій, пов'язаних з *політикою*, показує, що більша частина висловлювань відноситься до сфери управління суспільством (34,1%). Політика асоціюється, насамперед, з виробленням стратегії управління, з процесом здійснення влади, а також з інститутом президентства, виборними органами та їх представниками. Досить популярними є асоціації політики з різними формами політичної участі (19,5%): як активними („голосування”, „демонстрації”, „агітація”, „політичні плакати”), так і пасивними („бездіяльність”). При цьому окремі висловлювання респондентів свідчать, що мета включення до суспільно-політичного процесу не завжди усвідомлюється його учасниками („активність, незрозуміло для кого і для чого”). Поширеними є асоціації, що визначають політику як маніпуляцію: „обман”, „досягнення особистих цілей” тощо (12,2%), а також асоціації, що вказують на аморальність політики: „зухвальство”, „нахабство”, „безвідповідальність”, „маріонетки”, „нічого святого” (12,2%). Характерним для асоціативного поля політики є велика кількість асоціацій з негативним емоційним забарвленням – наприклад, „бруд”, „велика калюжа”, „повія”, „морок” (17,1%). Лише у незначній кількості респондентів політика ототожнювалася з позитивними явищами: доступністю, конкретністю (4,9%).

Серед асоціацій, пов'язаних із поняттям *державна влада*, найчисленнішими виявилися висловлювання, що вказують на здійснення влади органами державного управління (26,3%), при цьому перераховуються не лише органи влади, а й деякі їх атрибути, наприклад, „сесія”, „закон”, „чиновники у костюмах”. Значна кількість асоціацій відображає уявлення про методи здійснення державної влади (21,1%): підкреслюється, насамперед, директивний, маніпулятивний характер цих методів (наприклад, „сила”, „тиск”, „визначення жорстких рамок”, „розділяй і владарюй”, „обман”). Окремої уваги заслуговують уявлення про мотиви, що спонукають до боротьби за державну владу, які

оцінюються виключно негативно: „гроші”, „нафта”, „неробство”, „добратися б до корита” тощо (18,4%), а також уявлення про саму роботу органів державного управління: „базар”, „гризня за владу”, „протистояння”, „плутанина” (13,2%). Поширеними є також уявлення про нечесність державної влади, які знайшли вияв у таких асоціаціях, як „корупція”, „кумівство”, „бандитизм”, „олігархічні клани” (13,2%). Окремі асоціації підкреслюють негативні особистісні наслідки участі у роботі органів державного управління, наприклад, „зламана особистість - у тих, хто туди потрапив” (2,6%). Нечисленними виявилися асоціації, які відображали пряме призначення органів державної влади – встановлення законності й порядку в суспільстві (5,2%).

Аналіз списку асоціацій, пов'язаних із словом *Україна*, показав, що найчастіше воно ототожнюється з рідною країною: „Батьківщиною”, „рідною державою”, „рідним містом” (17,2%), або з країною взагалі, територією, яка має визначені кордони (8,6%). Поширеними виявилися також асоціації, що вказують на національно-етнічні атрибути України: „національні традиції”, „пісні”, „горілка”, „рушники”, „національні костюми” тощо (14,3%). Досить популярними є асоціації України з державною символікою: „тризуб”, „прапор”, „жовто-блакитна” (11,4%). Значна кількість асоціацій має яскраве емоційне забарвлення і відображає широкий спектр почуттів до України – від зневаги та іронії до співчуття та любові: „країна Чудес”, „Титанік”, „гарна країна, але з проблемами”, „нещасна”, „улюблена” (14,3%). Гордість за Україну, занепокоєність її політичним і соціально-економічним становищем, прагнення позитивних змін знайшли вираження у таких асоціаціях, як „бідність”, „занепад”, „демократична держава”, „елітна держава”, „у майбутньому передова держава Європи” тощо (20,0%). Неоднозначне ставлення до України відбилося в ототожненні її з патріотизмом (8,6%): частина респондентів вказувала на наявність патріотичних почуттів („Я, наприклад, відчуваю патріотизм, насамперед, до того регіону, де я виріс...”), інша частина заперечувала їх („Я до України патріотизму не відчуваю...”). Поодинокими були асоціації України з феноменом влади (2,8%), із ЗМІ (2,8%).

Проведене дослідження фіксує, таким чином, не лише соціальні уявлення респондентів про політику, державну владу й Україну, а й особистісне ставлення до них, виходячи з реалій сучасного українського суспільства. Так, один досліджуваний, підбираючи асоціацію до слова політика, зауважив: „Політика – це те, що повинно бути завтра благом для держави. Але якщо брати нашу країну, то з політикою асоціюється морок і бруд, досягнення особистих цілей, а не благо для держави”. Наповнення заданих понять особистісним смислом можна пояснити як проєктивним характером методики спрямованих асоціацій, так і застосуванням цієї методики в комплексі з іншими методиками фокус-групового дослідження, які спонукали висловлювати власне ставлення до тих або інших явищ.

Висновки. Отримані результати дозволяють стверджувати, що молодь має достатньо чіткі уявлення про зміст основних політичних категорій. Це вказує на сформованість системи політичних знань як необхідної складової політичного дозрівання. Проте процес психологічного перетворення на громадянина держави потребує не лише оволодіння політичними знаннями, а й ідентифікації з політичними групами, вироблення власних політичних орієнтацій. Наявність переважно негативних уявлень про політику і державну владу відображає, на нашу думку, труднощі політичної соціалізації сучасної молоді, яка не може знайти себе у політичній системі, ефективно взаємодіяти з нею. Молоді люди ототожнюють себе хіба що з власною державою, до того ж цей процес носить складний і суперечливий характер. Все це свідчить про недостатність засвоєння молоддю соціально-політичного досвіду суспільства, тому проблема вивчення особливостей політичної соціалізації молоді не є остаточно вирішеною і потребує подальшої розробки.

Література

1. Гозман Л.Я., Шестопап Е.Б. Политическая психология. – Ростов-на-Дону: Издательство «Феникс», 1996. – 448с.
2. Головатий М.Ф. Політична психологія. – К.: МАУП, 2001. – 136с.

3. Даниленко Н. Засоби масової комунікації і політична соціалізація особистості// Соціальна психологія. – 2004. - №4. – С.61-70.
4. Дембицька Н.М. Проблема політичної соціалізації молоді в умовах трансформації українського суспільства// Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології: Матер. Міжнар. наук. конф., присвяченої 35-річчю наукової та педагогічної діяльності академіка С.Д.Максименка (17-18 грудня 2001 р., м. Київ). – Т.1. – К.: Міленіум, 2002. – С.48-51.
5. Дилигенский Г.Г. Социально-политическая психология. Учебное пособие для высших учебных заведений. – М.: Новая школа, 1996. – 352с.
6. Москаленко В.В.Соціальна психологія: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 624с.
7. Ольшанский Д.В. Основы политической психологии. – Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 496с.